

friskoledebattens dolda agenda

av Mikael Sandström, ekon dr

Debatten om forskningen kring friskolornas effekt är hätsk. Anledningen till det är att det finns mer grundläggande och ideologiska intressen bakom diskussionen, men de göms ofta bakom andra argument

Nu kan uttrycket "vetenskaplig bluffpoker" fogas till de smärkande ordböjorna som fölls om min och Fredrik Bergströms ESO-rapport om skolor och konkurrens, eller om oss som personer. Tidigare har vi anklagats för att vara mot allmän rösträtt och för dödsstraff. Eftersom vi båda, då rapporten skrevs, var verksamma vid Handelns Utredningsinstitut (HUI) har vi också blivit kallade för "detaljhandelskonsumter", vilket tydligen är nedsättande. Vi borde hålla oss till att utreda snabbköp, har det hetat. Självklart har vi också fått veta att vi tjänar marknads makter, det vill säga Svenskt Näringsliv.

Debatten om friskolor har gjort mig mer och mer förundrad. Hur kan så häftiga känslor roras upp av att fyra procent grundskolans elever inte längre går i kommunala skolor? Vad är det som gör att socialdemokratiska kommunalråd och ledarskribenter får frossbytningar av just friskolor? Nu tror jag antligen att jag förstår varför, men först en kort bakgrund.

Vår rapport som heter *Konkurrens bildar skola*, publicerades alltså av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, för ungefär ett år sedan. ESO tillhör finansdepartementet, men arbetar helt oberoende. Vi använde ett stort datamaterial för att med moderna statistiska metoder undersöka vad som händer med kvaliteten i de kommunala skolorna när dessa möter konkurrens från friskolor. En tung kritik mot det ökade inslaget av friskolor var nämligen att friskolorna påstods "utarmna" de kommunala skolorna.

Det kan finnas grund för denna farhaga. På ett teoretiskt plan går det att visa att valfrihet och konkurrens inte alls självklart är bra på skolområdet. Det finns goda skäl att tro att ett mått av variation mellan olika skolor sporrar till förbättringar, men om valfriheten leder till "cream skimming" – att vissa skolor tar de bästa eleverna – så kan det få negativa konsekvenser för övriga skolor. En del forskning tyder nämligen på att "svaga" elever ibland kan ha hjälp av att dela klassrum med mer studiebegärade kamrater.

resultaten står sig

Vi tog alltså kritiken mot friskolereformen på allvar, och ville undersöka om det lag rättegång i "utarmningshypotesen". Vår slutsats var att de kommunala skolorna klarar utmaningen från de friska-

ende skolorna, och blir bättre, när de tvingas konkurrera om eleverna. Vi tittade på hur studieresultatet – mått som betyg och resultat på nationella prov – för niondeklassare i de kommunala skolorna påverkades av andelen elever som går i friskolor i kommunen. Resultatet från analysen är tydligt. Det finns inget som tyder på att den kommunala skolan "utarmas". Tvärtom, på fler elever som går i friskolor, desto bättre verkar resultatet bli för de elever som går kvar i de kommunala skolorna. Friskolereformen tycks alltså vara något så ovanligt som en reform som alla vinner på – de som väljer friskolor tycker uppriktligen att dessa är bättre än de kommunala skolorna, men de som är kvar i de kommunala skolorna vinner också, eftersom konkurrensen gör att dessa skolor blir bättre.

Efter att ESO-rapporten släpptes har vi gjort ytterligare analys, bland annat för att undersöka om den kritik som framkommit är motiverad. Jag har testat olika kombinationer av variabler och urval av data och har också gjort diverse manipulationer av variabler där det saknas värden för vissa observationer. Bara sedan Sören Wibe kritiserade oss på DN Debatt den 21/1 – det var han som anklagade oss för att spela bluffpoker – har jag testat över 900 olika kombinationer av olika alternativa antaganden.

Hur var an gör så står sig resultaten. Självfallet blir resultaten inte alltid exakt lika. I några enstaka fall, för några resultatmått, med extrema antaganden, är effekten av friskolor inte statistiskt signifikant (statistiskt "saker"). Det är inte särskilt konstigt. Om vi tänker effekten av konkurrens från friskolor med andra saker som påverkar elevernas studieresultat, som till exempel föräldrarnas utbildningsnivå, så är konkurrens-effekten liten. Medan praktiskt taget ingen-ting kan delas ut åt barn till högre utbildade, öta har bättre skolresultat än barn till lågt utbildade, så går det ibland lite att urskilja konkurrens-effekten. Men hur svårt varierar och styder på våra data så går det inte att hitta några negativa effekter på de kommunala skolorna, utan i stort sett alla analyser tyder på att konkurrens är bra.

gömd ideologi

När som jagar, tänkte jag att de som varit oroliga över friskolornas tillväxt borde bli glada över våra resultat. Det är betyg på den kommunala skolan är ju godkänt! Den

Foto: NU

Kommunala skolan klarar utmaningen från friskolorna. Till och med med beröm godkänt. Den kommunala skolan blir bättre av konkurrens.

Inställ er till oss, och vår rapport av föredömdanden och frågasittanden. Sund kritik är en sak – all forskning måste granskas och kritiseras. Men den kritik vi mötte var ibland nästan hänsynslös och nåt som jag alltså är glad att jag försatt varför Friskoledebatten fungerar nästan precis som när jag grälar med min fru. Det hon säger är hon är upprörd över att inte alls den egentliga källan till massnöjet. Det friskolemotståndarna säger att de är oroliga för är inte alls den egentliga orsaken till detta skepsis.

Att argumentera ideologiskt har av någon anledning blivit fullt. Att göra något av "ideologiska skäl" anses inte riktigt nöjdhets. Därför kan inte friskolemotståndarna säga det de tänker. "Vi vill inte ha friskolor av ideologiska skäl, därför att de förlorar statens makt över barnens utbildning och uppfostran." Istället kommer man sig bakom diverse skärningsargument: friskolor uttarrar den kommunala skolan, friskolor leder till segregation, friskolor har orättvist mycket pengar jämfört med kommunala skolor. Ingen har visat att segregation ökar – snarast tycks den minska, när förortsbarnen kan gå i attraktiva gymnasier i Stockholms innerstad. Påståendet att friskolor skulle få mer peng är än kommunala har en statlig utredning slagit hål på. Huvudmålet på friskolemotståndarnas repertoar har därför varit

"utarmningshypotesen". Det är därför upprördheten blir så stor när vi knäckte även detta argument.

omvänd bevisbörda

Någon enstaka gång kavi ideologin skära igenom, som när Jönköpings kommunalråd Peter Persson (S) skriver att "Privata lösningar fräter sönder solidariteten". Pedagogikprofessor Sverker Lindblad har också krämerat oss för att vi inte tillräckligt betraktat skolans fostrande roll – svenska elever är mer "solidariska" än elever i länder som haft ett mer pluralistiskt skolsystem, menar Lindblad.

Nu är det inte bara friskolemotståndarna som är dåliga på att säga sig in i den ideologiska debatten. Även de som tycker att det är bra med fler friskolor hukar bakom effektiviseringsargument.

För det är faktiskt så att skolväsendets organisation är en dropp ideologisk fråga. För mig, som har en liberal grundsyn, är det självklart att huvudprincipen ska vara att föräldrar och elever ska ha rätt att välja skola. Om det går att visa att detta får mycket negativa konsekvenser till exempel om vår studie kommit till ett annat resultat, och kunde visa på allvarliga negativa konsekvenser för vissa elevgrupper, så kan man vara tvungen att göra avsteg från huvudprincipen. Men det ska i så fall vara den som är emot valfriheten som har bevisbördan.

Socialister eller "den politiska vänstern", som den numera före drar ut kalla sig, tycker oftast inte så. De vill att skolan ska anpassas för att utforma samhället i socialistisk riktning. Det blir självfallet svårare om vi har fristående skolor, kanske till och med med religiösa förtecken eller som uppmanar elever att bli entreprenörer eller något annat ideologiskt.

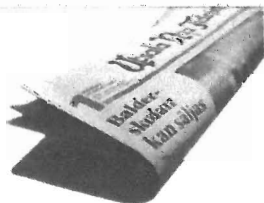
du har rätt att välja

De svenska reformerna på skolområdet är dessutom radikala, även med internationella mått: så det är omhändertaget inte konstigt att de moter motstånd, särskilt om vi betänker hur Sverige såg ut för ett par decennier sedan. När jag gick i gymnasiet i mitten av 1980-talet hade jag en diskussion med några unga folkipartister, som ville förbjuda privata skolor, alltså även sådana där föräldrarna betalar själva. Kjell-Åke Felde har skrivit om det rannsakar som utbröt när han såde sig kunna acceptera föräldrakonkurrens dagis. Och vi ska inte glömma att privatiserad förvärd för pensionärer sågs som ett allvarligt hot mot valfriheten. Valfrihetsrevolutionen på skolområdet är kanske den viktigaste reformen för ett friare Sverige som genomförts. Den gör det möj-

ligt för människor att påverka sina egna liv. Invandrarbarn i Stockholms förorter är inte längre hänvisade till problemskolor i det egna bostadsområdet, utan kan antingen välja alternativen – friskolor, eller de attraktiva skolorna inom tillarna. Kerstin Föräldrat kan sätta sina barn i en kristen skola. När skolan inte fungerar av ett eller annat skäl – det kan vara barnet som inte trivs med sina kompisar, med läraren, eller något annat – så har jag som förälder makten att byta skola. Jag behöver inte stå med mössan i hand och tugga rektor, lärare eller kommundirektör att de ska

göra något – jag behöver inte ens förklara varför jag vill byta skola för mitt barn.

Visso bli kommunala skolor bättre när de moter konkurrens från friskolor? Det visar både min forskning och internationell forskning på området. Statistiken är det ett starkt argument för valfriheten på skolområdet. Men huvudskälet vill att det är bra med friskolor är inte att de kommunala skolorna blir bättre, utan att det är rätt att ge människor tillräcklig makten över sina egna liv. **U**

Vad händer i den akademiska världen?

Uppsala Nya Tidning ger svaren. Vi har nyheterna, kommentarerna och debatten om den högre utbildningen och forskningen.

Uppsala Nya Tidning

Demokratisering 2008-04-16 16:20:13 (Uppsala) www.upt.se

Välkommen till www.liberaldebatt.se

Till det yttre har tidningen Liberal Debatt förändrats avskiltigt under sin drygt hälsesekull-länga levnad. Och papperstidningen har nu kompletterats med ett elektroniskt ansikte.

Vi har slagit upp portarna till www.liberaldebatt.se. Här kan du komma i kontakt med redaktionen och skribenter, sköta prenumrationsärenden och ta reda på vilka evenemang som är på gång – vårt samarbete med Bertil Ohlvingstitutet fortsätter.

Vi kommer också successivt att bygga upp ett arkiv med artiklar från tidigare årgångar och länka till lästips från när och fjärran. Vi hoppas att du finner anledning att ta såväl aktuella artiklar i det nummer du håller i din hand som tidlösa inlägg från tidigare nummer på nätet.

liberal
debatt